

УДК 351.84:35.072.2:342.5(477)

І. О. Парубчак, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри філософії та економіки Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького

ОСНОВНІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТА УПРАВЛІНСЬКИХ ВІДНОСИН У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Досліджено розвиток управління міжнародним співробітництвом від початку виникнення суспільно-політичних зв'язків між державами. Вивчено управлінську діяльність у міжнародній сфері як систему вироблення єдиних рішень для здійснення ефективної зовнішньої політики. Проаналізовано управлінську практику співпраці між державами на виконання завдань, покладених міжнародними організаціями, передусім ООН. З'ясовано категорії та взаємопов'язані групи факторів, що є визначальними в системі державного управління розвитком країни у сфері міжнародного співробітництва.

Ключові слова: органи державної влади; управлінські відносини; міжнародне співробітництво; система взаємовідносин; зовнішньополітична діяльність; управлінська практика; державне управління.

Investigated development of international cooperation since the beginning of the socio-political relations between states. Studied management activities in the international arena as a system developing common solutions for effective foreign policy. Analysis of management practices in cooperation between states, as the tasks entrusted to international organizations, especially the UN. It is shown categories and interconnected groups of factors that are critical in the development of public administration country.

Key words: public authorities; administrative relations; international cooperation; the system of relations; foreign policy; administrative practice and governance.

Постановка проблеми (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями). Як відомо, сучасне людство прагне створити оптимальні умови для всебічного співробітництва країн світу, що виявляється передусім у спільних діях держав зі зміцнення довіри між народами. Для реалізації цієї мети створено систему міжнародних установ, що керують співробітництвом народів. Історично управління міжнародним співробітництвом почалося саме з виникнення суспільно-політичних зв'язків між державами [1, 78–80]. Сучасні відносини країн знайшли своє закріплення в системі двосторонніх і багатосторонніх угод, серед яких найбільше значення мають багатосторонні угоди та їх найвище управлінське досягнення в післявоєнний час – Організація Об'єднаних Націй.

Водночас світове співтовариство як ціле не є простою сумою складових, оскільки ознакою цілісності загалом і, відповідно, цілісності світового співтовариства стала поява у нового утворення певних інтегративних ознак, які не властиві його елементам [2, 12–13]. Тому такі ознаки можуть з'являтися в міждержавному співробітництві тільки при подальшому зміцненні його договірної основи у розвитку контактів між законодавчими та виконавчими органами держав, в обміні досвідом соціальної та державної побудови.

© І. О. Парубчак, 2013

Аналіз останніх досліджень і публікацій (аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття). З проведеного аналізу останніх досліджень і публікацій зрозуміло, що міжнародне співробітництво регулюється переважно угодами про дружбу, співробітництво та взаємодопомогу, що передбачають консультації між його учасниками з усіх важливих міжнародних питань, що торкаються їхніх спільних інтересів. Тому під час укладання угоди потрібно враховувати саме ті, що виступають об'єктом внутрішнього та міжнародного управління [3, 45]. Ці інтереси в управлінському розумінні для кожної країни доцільно розподілити на дві групи: зовнішні та внутрішні.

Звичайно, особливістю таких інтересів як об'єкта наукового управління є їх постійне переплетення, проте методологічно необхідно визначити їхню специфіку. При цьому слід зазначити, що встановлення ступенів реагування та вірогідного управлінського впливу з боку країн – членів договору на внутрішні проблеми розвитку окремих країн – завдання підвищеної складності. Тут виникає низка специфічних управлінських труднощів, пов'язаних із суверенітетом держав, можливістю розв'язання багатьох проблем тільки внутрішніми засобами, міжнародним правовим статусом кожної окремої країни [4, 476]. Тому слід наголосити, що до управлінського циклу можуть увійти ті проблеми, які мають безпосередній або непрямий вихід на інтереси світового співтовариства.

Питання соціально-організаційних та управлінських відносин у цій сфері висвітлено в дослідженнях С. Л. Афанасьєва “Будущее общество. Ведущие социально-экономические тенденции современности”; О. О. Богданова “Всеобщая организационная наука”; В. Д. Гвішіані “Организация и управление”; І. А. Богачека “Філософія управління”; Л. Ф. Іванова, І. А. Маркіної “Методологія сучасного управління”; В. В. Альохіна, В. В. Бедрегі, С. Ф. Поважного, Л. В. Альохіної “Філософія управління”; Н. Г. Діденко “Управління, влада, держава: аспекти взаємодії”.

У перших працях щодо розв'язання проблеми використовувалася методологічний підхід для визначення можливостей управління відносинами міжнародного характеру, де це управління обмежене. Воно ґрунтується, в першу чергу, на такій властивості співробітництва країн, як збіг державних позицій, завдяки чому організаційно забезпечується міжнародне співробітництво, упроваджуються нові управлінські інститути, що створюють належні умови для його покращання, оскільки співробітництво не може реалізуватися автоматично, без надання руху механізмові, який з'єднує об'єктивні й суб'єктивні фактори розвитку світового співтовариства [5, 53]. Ці чинники повинні правильно відображати вимоги даних факторів, спиратися на усвідомлення справжніх, а не уявних національних і міжнародних інтересів як кожної окремої країни, так і світового співтовариства в цілому.

Управління міжнародним співробітництвом на рівні світового співтовариства – це складна система діяльності, яка ґрунтується на взаємодії об'єктивних і суб'єктивних факторів його розвитку. Воно включає набір стимулів, які враховують конкретні інтереси тієї або іншої держави в тій чи іншій ситуації. Крім того, постійно окреслюються організаційні заходи з удосконалення управління відносинами, розробляються політико-юридичні принципи і норми, на основі яких, власне, й здійснюється управління; дія цих чинників ґрунтується на поєднанні національно-державних та міжнародних інтересів [6, 34].

Такий підхід до управління відносинами у сфері міжнародного співробітництва дозволяє здійснити аналіз міжнародних управлінських установ за їхнім реальним впливом на стан цього співробітництва, що постійно змінюється. Функціонування цих управлінських установ як об'єкта наукового аналізу має певну кількісно-змістовну складність, тому необхідно визначити в їх системі ланки, які найкраще характеризують самоорганізаційну енергію міжнародного співробітництва [7, 89].

Управлінська діяльність як елемент системи передбачає вироблення єдиних рішень для досягнення мети. Звичайно, міжнародне співробітництво країн функціонує на основі певних законодавчих актів внутрішнього змісту. А їхній зовнішній зміст спрямовано на реалізацію як внутрішніх, так і міжнародних завдань співпраці, оскільки існує система міжнародно-правових відносин, що будуються на основі загальних принципів і норм, і їм повинні відповідати внутрішньодержавні засади [8, 178].

Зазначені аспекти є частиною загальної, досі не вирішеної проблеми досліджень, тому глибинною основою співробітництва, головною умовою розвитку нормальних відносин між країнами повинна бути реально існуюча згода між ними, що зумовлює погодження інтересів країн на основі підсилення взаємозв'язку і взаємовпливу національних господарств, державності й культури [9, 87]. Отже, ефективне співробітництво повинно залежати передусім від задіяння всіх рушійних сил світового співтовариства, використання в управлінні всіх об'єктивних і суб'єктивних факторів, як внутрішньодержавних, так і міжнародних.

Мета статті (формулювання цілей статті (постановка завдання) – з'ясувати низку основних чинників системи державного управління розвитком країни у сфері міжнародного співробітництва.

Для цього потрібно виконати низку завдань:

1. Дослідити розвиток управління міжнародним співробітництвом від початку виникнення суспільно-політичних зв'язків між державами.

2. Вивчити управлінську діяльність у міжнародній сфері як систему вироблення єдиних рішень для здійснення ефективної зовнішньої політики.

3. Проаналізувати управлінську практику співпраці між державами щодо виконання завдань, покладених міжнародними організаціями, передусім ООН.

4. З'ясувати категорії та взаємопов'язані групи факторів, що є визначальними в системі державного управління розвитком країни у сфері міжнародного співробітництва.

Виклад основного матеріалу (виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів). Важлива управлінська основа у сфері міжнародного співробітництва – врахування принципу незалежності та рівноправності кожної країни, яка проводить політику, виходячи з конкретних умов своєї країни з принципу відповідальності управлінських інститутів за прийняття і реалізацію обґрунтованих рішень. Слід відзначити багатоструктурність цієї відповідальності [10, 65]. Особливе значення має управлінська відповідальність, тобто основний вид відповідальності.

Вищу відповідальність за зміцнення співробітництва несуть правлячі сили країн і відповідні міжнародні організації. Принцип згоди, що лежить в основі їхньої діяльності у сфері управління співробітництвом, виявляє себе як організація постійних міждержавних контактів. Ці контакти різні і на сучасному етапі співробітництва країн визначальні. Як наслідок, саме у відносинах держав проявляється вирішальна роль державних інтересів. При цьому слід зазначити, що ефективність галузей економічного і культурного співробітництва залежить від ступеня ефективності міждержавного співробітництва [11, 76]. Тому управління міждержавним співробітництвом, вирішення питань шляхом переговорів та інших форм контактів є виявом найвищої відповідальності правлячих сил за постійне зміцнення співробітництва. Ця відповідальність ще більше посилюється, оскільки вона включає в себе відповідальність перед власним народом і перед світовим співтовариством.

Значне місце в системі управління міжнародним співробітництвом посідає принцип суворого дотримання норм міждержавних взаємовідносин. Його зміст полягає в тому, що управління як вид діяльності і в межах міжнародного співробітництва ґрунтується на єдності вимог до норм міжнародних відносин. Саме в управлінні міжнародним співробітництвом нормування діяльності принципове, оскільки відмінність цих норм, а тим паче методів

управління, може створити різні управлінські підходи до розв'язання проблем, що суперечить головному джерелу їх спільності – принципів згоді країн, що передбачається в договорі про співробітництво [5, 59]. Дотримання таких норм, як підкорення меншості більшості (наприклад, в ООН), розроблення управлінських рішень на основі спільно вироблених оцінок та висновків, на основі необхідності врахування конкретної ситуації в тій чи іншій країні здійснюється в управлінні співробітництвом специфічно: з повагою до суверенітету кожної країни, до її національних інтересів.

У цілому національно-державні інтереси в галузі міжнародного співробітництва можна охарактеризувати категоріями: загальне, специфічне, одиничне. При цьому цивілізаційна основа в кожній країні об'єктивно виступає як суттєве джерело розвитку національно-специфічного та одиничного. Воно передбачає швидкий розвиток продуктивних сил, неухильне піднесення національного добробуту і культури, використання переваг міжнародного співробітництва, вигод міжнародного торгового обміну, мирні умови розвитку [12, 158]. Специфіка в галузі міжнародного співробітництва визначається системою взаємопов'язаних факторів, що містяться у внутрішніх і зовнішніх умовах існування й розвитку країн.

Перша група – природні фактори, що накладають свій відбиток на структуру матеріального виробництва країни. Географічне середовище, наявність або відсутність корисних копалин – все це виявляється у специфіці національно-державних інтересів. Цей фактор має і зовнішній бік – ступінь залежності національного відтворювального процесу від залучення зовнішніх джерел сировини тощо. З розвитком продуктивних сил і оволодіння багатствами природи безпосередня залежність від багатьох природних факторів зменшується.

Друга група факторів – умови, створені та залишені у спадок колишньою історією окремої країни, які впливають на структуру національно-державних інтересів.

Третя група – це рівень розвитку країни. Залежно від ступеня зрілості суспільства структура національно-державних інтересів буває різною.

Четверта група факторів – питома вага країн у світовому співтоваристві, потужність їхнього науково-технічного, економічного, військового і культурного потенціалу, який залежить від кількості населення, від ступеня розвитку його матеріального і духовного виробництва. Різний державний потенціал впливає і на структуру національно-державних інтересів, створюючи деякі особливості.

П'ята група факторів пов'язана з місцем країни в системі сучасного міжнародного співробітництва, ступенем її участі в цьому співробітництві. Ця група чинників показує взаємозв'язок елементів єдиної за своєю сутністю структури світового співтовариства. Крім того, глибина взаємозв'язку з іншими країнами різноманітніша, коли в структурі національно-державних інтересів більше інтегративної енергії.

Шоста група факторів – вплив міжнародних політичних відносин, пов'язаний із набуттям багатьма державами політичної незалежності, зі встановленням між країнами нових політичних відносин, запровадженням їх у систему міжнародних відносин на основі загальнодемократичних принципів сучасності.

Не менш важливою обставиною, що суттєво впливає на характер управлінських рішень у галузі міжнародного співробітництва, є визначення рівня управлінських зв'язків у діяльності різних органів міждержавних управлінських інститутів, що координують відносини країн. Ця діяльність має форму обміну інформацією і спрямована на реалізацію інтересів країн [13, 65]. Обмін управлінською інформацією в міждержавному співробітництві має особливе значення. Він впливає із сутності самого співробітництва, кожне рішення стратегічного чи тактичного значення має принциповий зміст, що впливає на сутність взаємовідносин держав. Такими установами є Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і Соціальна Рада ООН.

Принцип суверенної рівності всіх членів ООН зумовив створення всеохопного колегіального органу – Генеральної Асамблеї ООН, який набув статусу головного, оскільки об'єднує всіх членів організації за принципом “одна держава – один голос”. Такий принцип організаційної будови на спільному інтересі дозволяє наділяти Генеральну Асамблею функціями, в яких закладаються основні цільові настанови ООН. Визначення Генеральною Асамблеєю політики ООН може мати вигляд стратегічних цілей, місткість яких повинна бути достатньою для безпосереднього управління реалізацією цих цілей [14, 72]. Міжнародним світом і міжнародним співробітництвом керує орган, який у цілому недостатньо забезпечений об'єктивними факторами управлінського впливу, що висуває проблему правової достатності управлінських функцій ООН, у тому числі її головного правового документа – Статуту ООН. Таким чином, виникає звичайний для управлінської практики стан, визначений в науці управління формулою “суб'єкт-об'єкт управління”.

Управлінський аналіз правового статусу цього органу по суті свідчить про саму ООН як рекомендаційну організацію, оскільки якщо спільної волі членів організації недостатньо для прийняття обов'язкового управлінського рішення, то з неминучістю виникає питання про рівень політичного об'єднання переважної більшості країн сучасного світу. Саме з управлінського погляду авторитет об'єднаних націй через Генеральну Асамблею повинен бути забезпечений у правовому відношенні, тобто волею того структурного підрозділу, який приймає рішення на адресу певних міжнародних подій або поведінки одного чи декількох своїх членів. Незважаючи на відсутність досить ефективної правової бази, основні документи, що приймаються Генеральною Асамблеєю, називаються рішеннями, іноді резолюціями, але з найбільш важливих і спеціально передбачених Статутом питань, зокрема з питань забезпечення міжнародного миру [15, 147]. Більше того, нормою самої процедури прийняття управлінських рішень є консенсус, і в цьому вбачається найвищий управлінський сенс головного органу об'єднаних націй.

З усією очевидністю можна сказати, що рекомендаційний стан Генеральної Асамблеї не належить до бюрократичних цінностей. Сама акція органу такого рівня, який прагне усунути негативну надзвичайну ситуацію своїм втручанням в її розвиток свідчить про те, що відсутність юридичних підстав для прийняття управлінських рішень у даному випадку не є показником їх необов'язковості, оскільки імперативність тут закладена в політичній волі, від якої відстань до прийняття юридично забезпеченого рішення, тим паче за надзвичайних обставин, зведена до нуля. Саме на міжнародному рівні такий демократизм має специфічний правовий статус – як об'єктивна норма відносин, без якої світове співтовариство, в тому числі Організація Об'єднаних Націй, просто не зможе існувати. Тому реальна сила політично організованого впливу Генеральної Асамблеї ООН на міжнародні відносини, на міжнародне співробітництво повинна оцінюватися як досягнутий людством міжнародний консенсус з основних проблем сучасного розвитку [16, 96]. У такому контексті поняття “рекомендаційний характер управлінських рішень” потрібно сприймати не як показник слабкості, а як свідчення сили організованих у систему ООН держав.

І все ж таки ця сила періодично виявляє свою недосконалість саме як організаційно-правове явище. В управлінському розумінні виникає потреба знайти формулювання, які, не маючи традиційного правового обличчя, володіли б належною управлінською енергією. Рекомендаційність рішень може означати їх обов'язковість, оскільки рекомендація суверенній державі утримуватися від будь-яких дій або виконувати якісь дії з боку головного органу ООН – це політичний тиск, який має попереджувальний характер [17, 90]. Управлінське бачення політико-функціонального змісту головного органу ООН – Генеральної Асамблеї дає можливість інтерпретації управлінського змісту її діяльності з погляду однієї з основних формул науки управління – суб'єкта і об'єкта управління, в якій органік першого

і другого є визначальною характеристикою системного стану об'єкта, в який цілком вписується Генеральна Асамблея ООН як суб'єкт управління співробітництвом народів.

Зовні суперечливим щодо правового статусу Генеральної Асамблеї ООН є юридичне забезпечення Ради Безпеки ООН – єдиного органу ООН, що приймає рішення, обов'язкове для всіх членів. З погляду науки управління, таке виділення окремого органу і зведення його до рангу імперативного суперечить інтересам об'єкта управління, який створив загально-об'єктивну установу, що зветься Генеральною Асамблеєю ООН, в якій представлені всі країни-члени ООН, в той час як Рада Безпеки складається з п'ятнадцяти членів [18, 43].

Міжнародний мир, в основі якого повинно лежати міжнародне співробітництво як головне джерело мирного розвитку людства, повинен бути розрахований з управлінського погляду з такою точністю, в якій жодне управлінське рішення не мало б можливості порушити цю глибинну основу людської цивілізації. Навіть військові конфлікти, які вже певною мірою порушують цю основу, знімаються в даному випадку Радою Безпеки виходячи з цих вищих політичних міркувань [19, 47]. Тому Рада Безпеки у випадку загострення криз або збройних зіткнень використовує низку заходів для врегулювання конфлікту мирними засобами.

Напруженість управлінського впливу на порушення стабільного співробітництва виступає як нарощування управлінських зусиль, тому що воно має справу з найбільш відповідальним об'єктом управління, який потребує політично точного управлінського розрахунку, котрий має необхідну адекватність. Мудрість Ради Безпеки в тому й повинна полягати, щоб не порушувати мир за допомогою мирних зусиль, принаймні не загострювати його порушення [20, 132]. Вищий гуманізм тут закладений у цьому нарощуванні зусиль, кінцева мета яких полягає в збереженні і зміцненні міжнародного співробітництва.

Забезпечення належної ефективності принципів мирного врегулювання будь-якого міжнародного конфлікту є вищою метою ООН, хоча в даному випадку мовиться не про загальну міжнародну безпеку, тим паче не про реальний загальний міжнародний конфлікт, а про локальне явище, і принципи його врегулювання можуть не мати загального характеру. Ретроспективний погляд на діяльність ООН протягом більш ніж півстоліття дає підставу говорити про надзвичайну різноманітність конкретної практики міжнародних відносин, в якій реалізовувалися в чистому вигляді ті або інші функції Ради Безпеки, ті або інші заходи для вирішення того або іншого конфлікту. Глибинна обставина міжнародного співробітництва полягає в тому, що будь-який конфлікт міждержавного рівня зрештою не виник би, коли б сам процес співробітництва був достатньо збалансованим, і тут вирішальну роль у сучасному світі відіграють міжнародні управлінські інституції на чолі з ООН [21, 54].

Слід вважати, що система міжнародних інститутів є особливим управлінським утворенням, оскільки відносини співробітництва мають набагато більшу автономність на відміну від політичних відносин, оскільки до їх визначальних тенденцій належить постійна потреба в обміні продуктами діяльності саме у співробітництві, що спричиняє об'єктність інтеграційних процесів у сфері економіки і культури. Державний статус народів є похідним від цієї тенденції, дещо консервативним по відношенню до динамізму економічного й культурного співробітництва. Але цей консерватизм цілком виправданий, якщо виходити з того, що державна організація народів у даному контексті виступає як форма відповідальності, її основне навантаження несе держава як інституції, зокрема управлінські [22, 78]. Тому консерватизм організації в даному випадку закладений у самому міжнародному поділі праці, регуляція якого має як стихійні, так і свідомі основи. Перша – об'єктивна, але суть свідчення інтеграційності в міжнародних відносинах, друга – свідомий управлінський вплив певних сил на процес інтеграції, на надання йому збалансованого стану, впровадження в його практику взаємовигідних норм, принципів, філософії відносин, критеріїв тощо.

Зазначене дає підставу вважати, що в системі міжнародного співробітництва немає більш важливих і менш важливих міжнародних установ, оскільки кожна з них може за певних обставин стати детонатором порушень відносин співробітництва [23, 234]. В управлінському розумінні це означає, що організоване співробітництво виступає як управлінська система, кожен елемент якої несе повну міру відповідальності за стан світу і міжнародної безпеки, тому наявність у цій системі навіть двосторонніх міждержавних відносин не означає їх абсолютної регіональності, а тим паче автономності у зв'язку із зазначеними обставинами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. В управлінні міжнародним співробітництвом країн створені відповідні управлінські механізми, причому вони виявляються насамперед на рівні окремих держав. Тут управління відбувається на оптимальному рівні, який означає більш або менш ефективну участь кожної країни у співробітництві. Реальне співробітництво передбачає високий рівень політичної та економічної зрілості, професійної культури управлінців.

Управлінська практика в міжнародному співробітництві виявляється у виконанні завдань, покладених на міжнародні організації, в першу чергу Генеральною Асамблеєю ООН. Вона виступає як організаційне реагування у вигляді досліджень суспільно-політичного та соціально-економічного становища країн, присвячених конкретним питанням економічного й соціального розвитку держав або в цілому міжнародного співробітництва і у виробленні рекомендацій з відповідних питань, що виникають у процесі міжнародного співробітництва.

Звичайно, міжнародне співробітництво як процес, яким управляють, найбільш повно і всебічно представлено в тих оонівських інституціях, які відтворюють його сутнісні характеристики, оскільки мова в остаточному підсумку йдеться про основні сфери співробітництва: економічну й соціальну, в яких закладений вищий сенс обміну продуктами діяльності на загальнолюдському рівні. У цьому контексті певною мірою закладений і управлінський принцип регуляції економічного й соціального стану окремих народів, створення організаційно-правових умов для налагодження такої системи співробітництва, в якій реалізовувалися б його вищі принципи.

В управлінському плані дослідження і рекомендації покладаються в основу координації діяльності спеціалізованих установ, які мають своє функціональне призначення зі зміцнення та розвитку міжнародного співробітництва, а саме: сприяння в налагодженні політичного, економічного і соціального співробітництва країн світу, подальше зміцнення міжнародного балансу співробітництва, більш повне впорядкування системи міжнародного співробітництва, вилучення з його елементного стану тих явищ, які виступали джерелом невпорядкованості. Дослідження специфіки основних чинників організації управління міжнародним співробітництвом, високоефективної діяльності міжнародних органів управління, наявності підготовлених кадрів усіх рівнів повинні розширити наукові уявлення щодо цих процесів. Завдання полягає в тому, щоб дані дослідження стали теоретичною базою для подальшого вивчення управлінської практики міждержавних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. П. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія / Андрущенко В. П., Губерський Л. В., Михальченко М. І. – К. : Генеза, 2011. – 656 с.
2. Дарендорф Р. У пошуках нового устрою / Дарендорф Р. ; [пер. з нім. А. Орган, А. Ручка]. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 108 с.
3. Ільїн В. В. Фінансова цивілізація : [монографія] / В. В. Ільїн. – К. : Книга, 2007. – 527 с.
4. Державне регулювання ринку праці. Державне управління: плани і проекти економічного розвитку / за заг. ред. О. Кучеренка. – К. : Ін-т соц.-екон. стратегій, 2006. – 619 с.

5. Діденко Н. Г. Управління, влада, держава: філософські аспекти взаємодії : [монографія] / Н. Г. Діденко. – Донецьк : ДонДУУ, 2010. – 128 с.
6. Кремень В. Г. Філософія управління : підручник / Кремень В. Г., Пазиніч С. М., Пономарьов О. С. – К. : Знання України, 2007. – 359 с.
7. Андрущенко В. П. Організоване суспільство / Андрущенко В. П. – К. : Ін-т вищої освіти АПН України, 2008. – 520 с.
8. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку : зб. наук. праць. – К. : Парлам. вид-во, 2011. – 407 с.
9. Забужко О. С. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період / Забужко О. С. – К. : Факт, 2006. – 154 с.
10. Баранова С. В. Професійна відповідальність в управлінській діяльності (соціально-психологічний аспект) : [монографія] / С. В. Баранова. – Луганськ : Світлиця, 2006. – 200 с.
11. Дяченко М. В. Філософські виміри культури / Дяченко М. В. – Х. : ХДАК, 2007. – 204 с.
12. Воловик В. И. Философия политического сознания / Воловик В. И. – Запорожье : Просвіта, 2006. – 201 с.
13. Воронкова В. Г. Менеджмент в державних організаціях / Воронкова В. Г. – К. : Професіонал, 2012. – 254 с.
14. Кузь О. Н. Культура, философия, образование в стратегиях XXI века / О. Н. Кузь, В. А. Стрижко. – Х. : НГУ “ХІІІ”, 2006. – 259 с.
15. Почепцов Г. Г. Стратегия. Инструментарий по управлению будущим / Почепцов Г. Г. – К. : Ваклер, 2009. – 377 с.
16. Лісовський П. М. Маніпуляція свідомістю: сутність, структура, механізм у сучасному трансформаційному суспільстві (соціально-філософський аналіз) : монографія / П. М. Лісовський. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. – 199 с.
17. Управління, влада, держава: філософські аспекти взаємодії : зб. наук. праць. – Донецьк : Донецьк. держ. ун-т упр., 2009. – 128 с.
18. Сепетий Д. Відкрите суспільство: етика та раціональність : [монографія] / Д. Сепетий. – К. : Смолоскип, 2007. – 358 с.
19. Лукашевич Н. П. Самоменеджмент: теория и практика : [учебник] / Лукашевич Н. П. – К. : Ника-Центр, 2007. – 340 с.
20. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм / Шаповал В. М. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 559 с.
21. Нестеренко Г. О. Українська політична нація: самоорганізаційні засади становлення / Нестеренко Г. О. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 358 с.
22. Український соціум / [Власюк О. С., Крисаченко В. С., Степико М. І. та ін.]. – К. : Нац. ін-т стратег. дослідж., 2011. – 791 с.
23. Місцеве самоврядування в сучасній Україні: проблеми і перспективи : [монографія] / [В. М. Бесчастний, Ю. В. Делія, В. А. Устименко та ін.]. – Донецьк : Донецьк. юрид. ін-т МВС, 2012. – 269 с.